

De Meier van Zwevezele in de "Miracula S. Winnoci,"

Onder de mirakels aan de hlg. Winnocus toegeschreven komt er één voor, dat de aandacht van de historici tot nog toe niet veel schijnt te hebben getrokken. Deze anders weinig banale episode verhaalt de wonderlijke bevrijding van een zekere Adalhardus, meier van Zwevezele, op zoek naar zijn lijfeigenen, die naar de stad Bonen waren gevlucht en daar in de handen waren gevallen van een *quidam potens*, Mirolfus genaamd.

Van deze episode bestaan er twee versies. De eerste is welbekend: zij komt voor in de *Vita secunda S. Winnoci*, die de mediëvisten in de *M.G.H., Scriptores*, XV, blz. 777, gewoonlijk gaan opzoeken¹; de tweede, eigenlijk de oorspronkelijke versie van het mirakel, werd voor het eerst in 1910 door W. Levison, in de *Scriptores rerum merovingicarum*, V, blz. 784-785, uitgegeven, volgens een betrekkelijk laat handschrift, het welbekende *Legendarium* van Clairmarais (St.-Omer, hs. 716, dl. VIII, f^o 55). De twee versies verschillen niet slechts in enkele belangrijke details, doch ook de zeer concrete beschrijvingen van de *Miracula S. Winnoci* worden in de *Vita secunda* door woordspelingen en morele beschouwingen vervangen, die deze brok geschiedenis tot een banale hagiografische gemeenplaats hebben herleid.

Betreffende de mirakels door W. Levison uitgegeven heb ik elders trachten te bewijzen: ¹⁰ dat de mirakels 1-4 (blz. 780-782) — laten wij ze de *miracula antiquiora* noemen — het werk waren van een kanunnik van het

1. Over de *Vita secunda S. Winnoci* (*Bibliotheca Hagiographica Latina* - voortaan B.H.L. - nr 8954) zie onze bijdrage *La Vita secunda S. Winnoci restituée à l'hagiographie gantoise*, in *Revue bénédictine*, 81 (1971), blz. 216-258.

grafelijk sticht van Bergen ; dat zij bijgevolg tussen 900 en 1022 werden geschreven ; 2^o dat de mirakels 5-10 (blz. 782-785) — de *miracula recentiora* — door een der monniken werden opgesteld die rond 1022 de plaats van de verdreven kanunniken hadden ingenomen. De mirakels 5-10 zijn dus tussen 1022 en 1064 ontstaan, wellicht rond het midden van de XIde eeuw².

I — Hoe oud zijn de feiten die wij in de *miracula recentiora* aantreffen, namelijk de bevrijding van de meier Adalhardus, waarover wij het aanstonds zullen hebben ?

Laten wij eerst opmerken dat de *miracula recentiora* de chronologische orde volgen, zoals, in de Middeleeuwen, meermaals het geval is. Na eerst aan de verwoestingen van de Noormannen³ en aan de overbrenging van de relikwieën van de hlg. Winnocus van Wormhout naar St.-Omaars (einde IXe eeuw) te hebben herinnerd (nr. 5)⁴, stippen zij het bouwen van de vesting Bergen aan, met een kerk aan de heiligen Martinus et Winnocus toegewijd, en de translatie van de gebeenten van S. Winnocus aldaar op 30 december 899 (nr. 6).

„Dit gebeurd zijnde” (*His ita rite gestis...*), dat wil zeggen na de stichting van het kapittel St.-Winnoks door graaf Boudewijn rond 900, besloten de kanunniken de rijve van de heilige ieder jaar naar „de plaats van zijn afsterven”, m.a.w. naar Wormhout over te brengen. Deze plechtige processie zou op het feest van de hlg. Jan de Doper (24 juni) plaats hebben. Op een van deze jaarlijkse processies werd Tancredus, de blinde broer van een zekere Adelbertus, op mirakuleuze wijze genezen (nr. 7).

2. In een studie over de *Vita interpolata S. Winnoci* te verschijnen in *Revue d'Histoire ecclésiastique*, 67 (1972).

3. Deze oorspronkelijke versie van *Vita secunda S. Winnoci*, cap. 15 (M.G.H., SS., XV, blz. 776) is A. D'Haenens, *Les invasions normandes en Belgique au IX^e siècle. Le phénomène et sa répercussion dans l'historiographie médiévale*, Leuven, 1967, blz. 237, onopgemerkt gebleven.

4. Over deze episode zie H. van Werveke, *A-t-il existé des fortifications à Saint-Omer antérieurement à 878-881*, in *Revue belge de philologie et d'histoire*, 41 (1963), blz. 1070-1071. Jammer dat de auteur van deze zeer kritische nota niet heeft ingezien dat het mirakel nr 5 (W. Levison, blz. 782) door een monnik werd opgetekend, dus zeker na 1022.

Wij moeten de schrijver van deze *miracula* er dankbaar voor zijn dat hij ons de dag heeft bekend gemaakt waarop de processie van de hlg. Winnocus werd gehouden : op 24 juni. Immers, met de aankomst van de monniken (rond 1022) schijnt de uittocht naar Wormhout op het feest van Pinksteren te zijn overgebracht. De anonieme schrijver van de *Vita secunda S. Winnoci* zegt het uitdrukkelijk : „Fidelibus sane Deo sanctoque Winnoco devotis convenit sacrosanctum corpus sancti ad pristinae quietis locum Woromholt quotannis deportari ; cum natale praecursoris Domini indicit cursus celebrari ; quamquam nostra aetas ad deportandum illud morem gerat cum Spiritus Sancti adventum ecclesia solemniter celebrat ”⁵. Wanneer is deze dagverandering precies gebeurd ? In een oorkonde van 27 mei 1067 somt graaf Boudewijn V (1035 - 1067) de goederen op, waarmee hij de monniken van St. Winnoksbergen begiftigd heeft ; hij heeft hun namelijk de markt-vrijheid, de *theloneum*, te Wormhout geschonken vanaf de middag op de vigilie van Pinksteren tot de middag van de volgende maandag⁶. Dat de monniken hun jaarlijkse markt met een plechtige processie nog meer aantrekkelijk hebben willen maken, is goed te begrijpen. Daar de oorkonde van 1067 het karakter draagt van een recapitulatie van reeds gebeurde schenkingen, is het niet makkelijk te zeggen wanneer nu juist de monniken het *theloneum* hebben ontvangen en de jaarlijkse processie naar Wormhout hebben verplaatst. In ieder geval de onbekende monnik schreef in een tijd waar de processie nog plaats had op 24 juni, want hij hoeft daaromtrent geen uitleg te geven, zoals zijn navolgers dit zullen doen. Bijgevolg zal de genezing van Tancredus waarschijnlijk vóór 1022 plaats hebben gevonden.

Het volgende mirakel verhaalt eveneens de genezing van een blinde, ditmaal van een arme vrouw, afkomstig

5. *Acta sanctorum*, November III, blz. 273.

6. „...et theloneum de Wormhout, a sexta hora vigilie Pentecostes usque ad sextam horam ferie secunde” (Boudewijn V) ; over het marktrecht, zie E. Lesne, *Les églises et les monastères centres d'accueil, d'exploitation et de peuplement*, in *Histoire de la propriété ecclésiastique en France*, VI, Rijsel 1943, blz. 423-424.

uit de kasselrij Veurne (nr. 8). Daarop volgt de mirakuleuze bevrijding van een gevangene (nr. 9). Niets stelt ons in staat deze twee *miracula* te dagtekenen. Wel zal men opmerken dat het vrouwtje afkomstig was uit de „kasselrij” Veurne (*orta de territorio Furnensi*). De verdeling van het graafschap Vlaanderen in kasselrijen (*territoria*) zou slechts tot de regering van Boudewijn V opklimmen⁷; de uitdrukking *territorium* duikt eerst rond het midden van de XIde eeuw op⁸. Dat wil echter niet zeggen dat het mirakel nr. 8 zich rond het jaar 1050 afspeelde; wel dat het rond dat tijdstip werd opgetekend, door iemand die met de nieuwe benoeming reeds vertrouwd was.

Het laatste mirakel, de mirakuleuze vlucht van de meier Adalhardus (nr. 10), blijkt ook het jongste te zijn. Het is gebeurd *modernis diebus*. Dit kunnen wij voorlopig zo verstaan: „in de tijd van de schrijver”. Daar deze laatste rond het midden van de XIde eeuw schreef, kan de uitdrukking *modernis diebus* zeer hoog opklimmen, nog vóór de aankomst van de monniken te St.-Winnoksbergen; met ander woorden: nog vóór 1022. De *miracula recentiora* vormen dus een reeks mirakels die zich vóór de aankomst van de monniken hebben afgespeeld, dus nog in de tijd van de seculiere kanunniken⁹. Dat zij door

7. Wellicht is het ontstaan van de Vlaamse kasselrijen wat ouder; volgens A.C.F. Koch en E. Warlop (zie *De Vlaamse adel vóór 1300*; I, Handzame 1968, blz. 114-115, waar men de desbetreffende literatuur zal vinden) zou het onder de regering van Boudewijn IV (988-1035) moeten worden gesitueerd. Hier gaat het over het gebruik van het woord *territorium*, in de technische betekenis van „kasselrij”.

8. J. Dhondt, *Notes sur les cbâtellemies de Flandre*, in *Etudes historiques dédiées à la mémoire de R. Rodière*, Arras 1947, blz. 43-51.

9. Voorzichtigheidshalve, zouden wij hieraan moeten toevoegen „of kort daarna”. Immers, het kan zijn dat de meier Adalhardus, ofschoon in dienst van een gesekulariseerde kanunnik, trouw was gebleven aan de verering van de hlg Winnocus. De episode zou zich dan in de overgangperiode van kanunniken naar monniken hebben afgespeeld, *modernis diebus*... Toch komt ons deze hypotese minder waarschijnlijk voor, want het eerste mirakel dat in de tijd van de monniken zou plaats gevonden hebben, schijnt de genezing te zijn van het blinde meisje Malwera, of Malguera. De monniken van St.-Winnoksbergen hebben het ook tot driemaal toe verteld: 1^o de *sermo* door W. Levison uitgegeven (M.G.H., *Script. rerum merov.*,

de monniken werden opgetekend hoeft ons niet te verwonderen : toen zij bezit namen van de stichting van Boudewijn II, hebben dezen allereerst de oude plaatselijke verering weer aangewakkerd. Vooral ook omdat de financiële toestand van het klooster niet bijzonder gunstig was, zoals straks zal blijken.

II — Laten wij nu naar Adalhardus terugkeren. Hij behoorde tot de *familia* „van de heilige belijder Winnocus”, dus tot de horigen van het grafelijke sticht. Hij verrichtte zijn dienst op de *villa*, d.w.z. op het domein van Zwevezele. Hij was *ad servitium pertinens*; wat betekent dat hij niet vrij was. Maar hij zelf had verscheidene horigen onder zijn bevel : *servos ipse famulus plures possidens*. Daaruit mogen wij opmaken dat hij de *villicus* was, de meier van het goed Zwevezele.

Op een zekere nacht, namen enkele van zijn lijfeigenen de vlucht in de richting van het Westen en bereikten de omgeving van de stad Bonen. Daar leefde een machtige heer (*potens quidem*), Mirolfus genaamd¹⁰, die echter door de economische toestand zo zwaar was beproefd, dat hij doof geworden was voor alle gevoelens van eerlijkheid¹¹.

V, blz. 785-786) ; 2^o de *Vita secunda S. Winnoci*, cap. 21 (*Acta sanctorum*, November III, blz. 274) ; 3^o Drogo, *Liber miraculorum S. Winnoci*, cap 1 (*Acta sanctorum*, november III, blz. 275) ; zie onze bijdragen : *Un moine hagiographe : Drogon de Bergues*, in *Sacris erudiri*, XX (1971), blz. 215 en 233.

10. De naam Mirolfus mag wellicht vreemd aandoen, doch is oorspronkelijk. Naar Dr M. Gysseling ons op 25 mei 1971 zeer welwillend meedeelde : „De naam leeft als familienaam voort in Pas-de-Calais : Miroux (R. Boyenval, R. Berger en P. Bougard, *Répertoire des noms de famille du Pas-de-Calais en 1820*, Arras, 1962, p. 65) ; cfr. ook Mirault en Ridoux, Rodolfus (*Ibidem*, 109). Langs de kust heeft de oudere *e* zich lang gehandhaafd tegenover de uit het binnenland opdringende, uit *e* ontstane *a* : Merulf, Redulf (binnenland : Marulf, Radulf). Ik veronderstel dat bij romanisatie deze *e i* geworden is. De romanisatie van Boulonnais moet in de 9^e-12^e eeuw gebeurd zijn. De twee naambestanddelen zijn : *mari* = vermaard, en *wulf* = wolf.”

11. *Potens* betekende, in de X^e eeuw, een „rijk mens” ; zie K. Bosl, *Potens und pauper. Begriffsgeschichtliche Studien zur gesellschaftliche Differenzierung in frühen Mittelalter und zum „Pauperismus” des Hochmittelalters*, in *Alteuropa und die moderne Gesellschaft. Festschrift für Otto Brunner*, Göttingen, 1963, blz.

Mirolfus maakte zich meester van de vluchtelingen en wierp hen in de boeien, met de bedoeling hen aan Engelse slavenhandelaars te verkopen¹².

Adalhardus was echter zijn horigen op het spoor gekomen en vond hen in de streek van Bonen terug. Toen hij hen, volgens het geldende recht, teruggeiste, maakte Mirolfus zich ook nog van Adalhardus meester en wilde hem eveneens als slaaf verkopen. Geboeid en gekerkerd, riep de ongelukkige meier de hlg. Winnocus vurig aan. 's Nachts verscheen deze laatste aan de meier en verlostte hem van zijn boeien. Adalhardus kon ontsnappen, zonder zijn horigen evenwel, en veilig door de bedrieglijke moerassen vluchten. Te Bergen aangekomen, kwam hij zijn dankbaarheid aan de heilige betuigen, en keerde blij naar huis.

Adalhardus hoorde dus tot het goed Zwevezele: *ad ville vocabulo Suivesele*¹³ *servitium pertinens*. De identificatie van deze toponiem lijdt geen twijfel, alhoewel Holder-Egger, door W. Levison gevolgd, aan Sijssele dacht¹⁴ en A. Pruvost, de geleerde uitgever van de *Chronique et cartulaire de Bergues-Saint-Winoc*, aan Winnezele (Frankrijk, arr. Hazebrouck, cant. Steenvoorde)¹⁵. Vlaamse geleerden zoals Ch. De Smedt¹⁶ en M. Gysseling¹⁷ herkennen

60-87 (herdrukt in K. Bosl, *Frühreformen des Gesellschaft in Mittelalterliche Europa*, Wenen en Munchen, 1964). Ofschoon *potens*, was Mirolfus feitelijk *pauper*: „ab rerum copia penitus paupertatis incremento alienus”, heeft hij „necessitate indigentiae” de vluchtende horigen willen verkopen. Wij komen hierover terug in onze bijdrage: *Le cas de Mirolfe de Boulogne, potens et pauper*.

12. „Venundandos mercatoribus servavit ultramarinis”. De schrijver van de *Vita secunda* verandert deze gegevens in: „Servans eos cismarinis vendendos negociatoribus” (M.G.H. SS., XV, blz. 777). *Cismarinis* is wel het tegenovergestelde van *ultramarinis*. De redenen van deze woordveranderingen zijn niet duidelijk; wellicht zuivere onoplettendheid...

13. *Suivesele* in een gemoderniseerde vorm die voorkomt uit de kopij Saint-Omer hs. 716, van circa 1200. De hss. van de *Vita secunda*, die ouder zijn, dragen *Suivesela*.

14. M.G.H. SS., XV, 777, n. 3; cfr. M.G.H., *Script. rerum merov.* V, blz. 784, n. 2.

15. Dl. I, Brugge, 1875 blz. 28.

16. *Acta sanctorum*, November III, blz. 274.

17. *Toponymisch Woordenboek*, II, Tongeren 1960, blz. 1108. K. De Flou, *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*,

zonder moeilijkheden het dorp Zwevezele, in West-Vlaanderen, tussen Brugge en Roeselare.

Indien wij de niet-vrije Adalhardus *ex familia sancti confessoris Winnoci* een goed te Zwevezele zien uitbaten, hoe komt het dan dat wij, buiten de *miracula recentiora*, dit goed in onze bronnen nergens terugvinden? Van het domein van St.-Winnoksbergen bezitten wij nochtans verschillende beschrijvingen: eerst de oorkonde van Boudewijn V van 27 mei 1067¹⁸; dan een bul van paus Paschalis II, van mei 1107 (J.L. 6138a)¹⁹; verder een oorkonde van graaf Karel de Goede van 1121²⁰; een bul van paus Honorius II van 20 december 1127 (J.L. 7296)²¹; een oorkonde van graaf Filips van de Elzas van 1183²² enz. In geen enkel van deze stukken komt Zwevezele ter sprake. Heeft dan ooit een villa Zwevezele aan de *ecclesia Sancti Winnoci* toebehoord?

Het volgende onderscheid is hier van belang. De villa Zwevezele is eens in het bezit geweest van de kanunniken van St.-Winnoksbergen, maar is nooit naar de monniken overgegaan.

Immers, willen wij de oorkonde van Boudewijn V, de zogezegde stichtingsoorkonde van de benediktijnse abdij van St.-Winnoksbergen, herlezen, dan zullen wij daarin de uitleg vinden van wat er gebeurd is.

Op 27 mei 1067, dus op het einde van zijn leven, wellicht in de laatste bijeenkomst van zijn raad die hij mocht voorzitten, *in sollempni curia Pentecostis*, schonk graaf Boudewijn V aan de monniken van St.-Winnoksbergen, bij wie hij zo dikwijls te gast was²³, een bekrachtiging

enz., XV, Brugge 1934, kol. 635-643, blijft noch de *miracula recentiora* noch de *Vita secunda S. Winnoci* te kennen.

18. A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 57-63.

19. A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 86-87.

20. A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 88-93; F. Vercauteren, *Actes des comtes de Flandre*, Brussel 1937, nr 105, blz. 236-240.

21. A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 100-102.

22. A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 142-147; Miraeus-Poppens, *Opera diplomatica*, I, blz. 546-554.

23. Drogo, *Miracula S. Winnoci* (B.H.L. nr 8956), cap. 17 en 26, in M.G.H. SS., XV, blz. 780 en 782. Boudewijn's echtgenote, gravin Adela, vertoefde eveneens in de St.-Winnoksabdij, zie Drogo, *Mira-*

van al hun goederen en rechten²⁴. Tevens gaf het dokument een beknopt overzicht van de geschiedenis van deze grafelijke stichting. Boudewijn II (879 - 918), herinnert de graaf, had in het laagste gedeelte van Bergen, *in inferioribus partibus burgi Bergensis*, een kerk gesticht ter ere van de heiligen Martinus en Winnocus²⁵, waar hij het lichaam van deze laatste heilige van Wormhout liet overbrengen en waar hij een kapittel stichtte en rijkelijk begiftigde. Een eeuw later herbouwde graaf Boudewijn IV (988 - 1038) de kerk wat hoger op de Groeneberg en verplaatste eveneens de gebeenten van de hlg. Winnocus. Over het gedrag van de kanunniken was de graaf nu volledig ontevreden; zij leefden wulps en weelderig, en er bestond maar weinig kans om ze tot een betere levenswandel te brengen, omdat, zoals Horatius betuigt: *Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu* (Epist. II, 69). Daar de graaf zich, naar de oude karolingische tradities van zijn Huis, verantwoordelijk voelde voor het godsdienstig leven in het graafschap, en daarenboven bewondering koesterde voor het hervormingswerk van de Lotharingische abt Richard van Saint-Vanne († 1048)²⁶, dankte hij de seculiere kanunniken van St.-Winnoksbergen af, en vertrouwde het grafelijk sticht toe aan de monniken van St.-Bertijns, die kort daarvoor de kloosterlijke gebruiken van Saint-Vanne hadden aangenomen²⁷. In 1022 kwam

cula S. Winnoci, cap. 3 en 14, in M.G.H. SS., XV, blz. 779; Drogo, *Historia Translationis S. Lewinnae*, lib. II, cap. 13, in M.G.H. SS., XV, blz. 789.

24. A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 57-63 (uitgave te verkiezen op Miraeus-Foppens, *Opera diplomatice*, I, blz. 511). Zoals de betreunde Prof. Egied Id. Strubbe mij eens liet opmerken, is deze oorkonde van af *Reliquos vero hospites...* tot *...liberam facultatem*, zeker geïnterpoleerd. Bij nader onderzoek blijkt dit onder abt Hermes, meer bepaald na 1107 en vóór 1121, te zijn gebeurd. Wij hopen hierop wat later terug te komen. De rest van de oorkonde blijkt volledig betrouwbaar, en de ontleiding van mirakel nr 10 komt deze goede indruk nog verstevigen.

25. De huidige dekanale kerk van St.-Winnoksbergen, in 1940 geteisterd en sindsdien gedeeltelijk herbouwd.

26. J. Dhondt, *Les origines de la Flandre et de l'Artois*, Arras, 1944, blz. 67-70.

27. Simon, *Gesta Abbatum S. Bertini Sithiensium*, in M.G.H. SS., XIII, blz. 636.

de nieuwe abt van St.-Bertijns, Rodericus, met enkele monniken naar St.-Winnoksbergen om er de benediktijnse regel in te voeren ²⁸.

Wat nu met de afgedankte kanunniken? „Daar zij van edele afkomst waren, besliste de graaf dat zij een deel van de eigendommen mochten bewaren” ³⁰. Deze belangrijke inlichting wordt terloops gegeven: dit volstond trouwens voor de lezers van die tijd. De vrijgevigheid van Boudewijn hoeft ons niet te verwonderen: deze edele kanunniken, *propriis voluptatibus inescati*, die voor het grootste deel getrouwd waren en kinderen hadden, hadden zich de goederen die hun de graaf erkende al lang toegeëigend. *Quia de nobili erant prosapia...*: wilden zij niet als waardige geestelijken leven, dan zouden zij tenminste de graaf als krijgers dienen, en moesten zij bijgevolg beleend worden.

Welke waren de belangrijke goederen ³¹ die op deze manier aan de nieuw gekomen monniken ontsnapten? De vraag blijft zonder antwoord, omdat de afgedankte kanunniken de oorkonden van St.-Winnoksbergen met zich hadden meegenomen ³². Boudewijn V had de monniken andere goederen geschonken, meestal van kerkelijke aard, die de oorkonde van 1067 zorgvuldig opsomt. De villa Zwevezele komt er niet in voor. Bijgevolg moet het goed tot de primitieve dotatie van St.-Winnoksbergen hebben toebehoord en werd het door de laatste kanunniken ontvreemd. De meier Adalhardus stond in dienst van de kanunniken en niet van de monniken. Het *monasterium Christi confessoris Winnoci* ³³ waarvan mirakel nr. 10 ge-

28. „Illis (sc. canonicis) igitur amotis, locum venerabili Roderico, tunc temporis abbati Sancti Bertini regendum commisit” (Boudewijn V). Over abt Roderic († 9 juli 1043), zie A. Pruvost, *Chronique et cartulaire...*, I, blz. 30-34, 36, 40; H. Dauphin, *Richard, abbé de Saint Vanne* († 1048), Leuven, 1946, blz. 189-191.

30. „Sed quia de nobili erant prosapia, prefatus comes ita dispensavit quod partem possessionum jam dicta ecclesie eis reliquit” (Boudewijn V).

31. „Ecclesiam quoque tum rerum affluentia tum privilegiorum munificentia magnifice ditavit” (Boudewijn V).

32. „Canonici vero omnia ecclesie privilegia furto ablata secum asportaverunt” (Boudewijn V).

33. Zoals men weet betekent *monasterium* zowel „klooster” als „kerk”, zoniet „kapel”. Uit deze bewoording kan men dus niet af-

waagt, is bijgevolg het kanonnieale sticht en niet de benediktijnerabdij; de *miracula recentiora* hebben dus vóór 1022 plaats gehad en niet na de aankomst van de monniken.

III — De verdere lotgevallen van de parochie Zwevezele komen deze geschiedenis enigszins bevestigen en aanvullen. Indien de kanunniken van St.-Winnoksbergen eens in het bezit van de villa Zwevezele zijn geweest, dan hebben zij waarschijnlijk ook over de kerk beschikt. Zoniet, dan was de villa Zwevezele van een kapel voorzien, die wij als een *appendicia* van een der naburige parochiekerken mogen beschouwen. Nu is de *ecclesia* Zwevezele evenmin in handen gekomen van de monniken. Zoals in deze *dark age* meermaals gebeurde, was de kerk, samen met de gronden, in de handen van leken gekomen, d.w.z. in het bezit van de nakomelingen van de gesekulariseerde kanunniken. Waar ging zij naartoe?

In 1135, op verzoek van Rogier, proost van St.-Donaas, en van deken Lietbertus, schonk Simon van Vermandois, bisschop van Doornik, het *altare* van Zwevezele aan het kapittel van St.-Donaas³⁴. Merkwaardig genoeg heeft dit *altare* geen deel uitgemaakt van de dotatie van het in 1089 heringerichte kapittel³⁵. Bijgevolg is het tussen 1089 en 1135 dat het *altare* van Zwevezele naar de Brugse kanunniken ging. Waar kwam het vandaan? Van wie hadden de kanunniken het gekregen? Aan een eigenlijke gift van bisschop Simon hoeven wij niet te denken: de bisschoppelijke akt heeft geen andere betekenis dan die van de bekrachtiging van een voldongen feit. Blijkbaar staan wij hier voor een geval van restitutie van kerkelijke goederen aan een kerkelijke inrichting, die de bisschop gewillig moest goedkeuren. De schenkers hebben zich niet laten kennen. Wij mogen er bijna zeker van zijn dat wij ze

leiden dat Adalhardus bij de *monniken* van de Sint-Winnoksabdij terecht was gekomen.

34. Miraeus-Foppens, *Opera diplomatica*, III, blz. 313.

35. M. Gysseling en A.C.F. Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum conscripta*, Tongeren 1950, nr 170, blz. 295-298, ofwel F. Vercauteren, *Actes des comtes de Flandre*, nr 105, blz. 236-240.

onder de familieleden van de Brugse kanunniken moeten gaan zoeken.

Daarbij was de restitutie nog onvolledig. Onder *altare* verstaat men de kerk, de pastorale inkomsten en een derde van de tienden : waar zijn de twee andere delen, de *bodium*³⁶, naartoe gegaan ? Later moeten zij wel ook aan de ene of de andere kerkelijke instelling geschonken zijn. Aan welk kapittel of abdij ? Tot nu toe hebben wij dit niet kunnen achterhalen.

IV — Indien, zoals wij denken, de villa en de kerk van Zwevezele vóór 1022 in het bezit was van de kanunniken van St.-Winnoksbergen, mag het wellicht verwondering wekken dat de kerk van Zwevezele niet aan de hlg. Martinus, of aan de hlg. Winnocus is toegewijd, noch aan de hlg. Oswaldus, die, naar wij menen, toentertijd reeds te St.-Winnoksbergen werd vereerd, maar wel aan de hlg. Aldegondis.

De titularis van een kerk is, zoals bekend, een vast gegeven. Wanneer een kerk wordt gewijd — en dit moet zo vroeg mogelijk gebeuren, gewoonlijk bij het eerste bezoek van de bisschop — wordt zij aan een heilige toevertrouwd, om niet te zeggen „gegeven”. Daarom mag deze heilige van dit voorrecht niet meer worden beroofd. Wordt de verering van de titularis door een andere meer spontane devotie verdrongen, dan behoudt de eerste titularis altijd een kapel of een zijaltaar in het aan hem (of haar) eens toegewijde heiligdom ; zo b.v. te Beveren-Roeselare, waar de oorspronkelijke titularis, de hlg. Germanus plaats heeft moeten maken voor de devotie tot het Heilig Kruis¹, of te St.-Andries, waar de hlg. Anna de apostel Andreas, *patronus loci*, nooit volledig heeft kunnen verdringen².

De hlg. Aldegondis, abdis van Maubeuge in Henegouwen († c. 700), verwijst in geen opzicht naar St.-Winnoks-

36. L. Voet, *Bodium - Redecima*, in *Bulletin Ducange*, 20 (1950) blz. 207-232.

1. C. Denorme, *Het mirakelkruis van Beveren-bij-Roeselare*, in *Album Michiel English*, Brugge 1952, blz. 81-94.

2. St. d'Ydewalle, *Geschiedenis van de parochie Sint-Andries*, Brugge (1948), blz. 123-136.

bergen, evenmin naar St.-Donaas³, doch steeds naar de kloosters, eens door de grote geloofsprediker St.-Amandus gesticht. Deze bijzonderheid vraagt evenwel een woordje uitleg.

Aldegondis was met de heilige bisschop *amicitia spirituali familiaritate adnexa*. Ook was Amandus haar na zijn dood verschenen⁴. Om deze reden stond de heilige maagd bij de monniken hoog aangeschreven, in het bijzonder te Elnone (St.-Amands, Frankrijk, Nord) en in de St.-Pietersabdij te Gent⁵. Zo vinden wij haar naam in de kalender en de litanie van het oudste sacramentarium van St.-Amands (Leningrad, hs. Q.v.I, 41), uit de IXde eeuw⁶, en wat later in de litanie van Marchiennes⁷ en van St.-Pieters te Gent⁸. Nog meer, de *Visio Aldegondis* — hiermee wordt het verhaal van de verschijning van de hlg. Amandus aan de abdis bedoeld — werd zeer vroeg⁹ in de *Vitae* van de heilige bisschop ingeschakeld. Een *Visio S. Aldegondis* werd rond 1000 in de *Vita S. Gisleni* van Rainerus ingelast¹⁰;

3. Haar naam komt b.v. niet voor op de lijst van de in Sint-Donaas aanwezige relikwieën door W.H. James Weale uitgegeven in *Le Beffroi* 4 (1872-1873), blz. 199-202.

4. *Vita prima S. Aldegondis* (B.H.L. nr 244), in *Acta sanctorum Belgii*, IV, Brussel 1787, blz. 320. Over de visioenen van de hlg. Aldegondis, zie L. van der Essen, *Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique*, Leuven-Parijs 1907, blz. 223-224; Ed. de Moreau, *Saint Amand, apôtre de la Belgique et du Nord de la France*, Leuven, 1927, blz. 266; St. Axters, *Geschiedenis van de Vroomheid in de Nederlanden*, I, Antwerpen 1950, blz. 42-44.

5. Mespelare (Oost-Vl.), waar de Sint-Pietersabdij belangrijke eigendommen bezat, is een centrum geworden van devotie tot deze heilige, zie J. Tilley, *Documenten over de relieken van de hlg. Aldegonda (sic) te Mespelare, in Gedenkschriften van de Oudb. Kring van het Land van Dendermonde* 3^{de} reeks, 2 (1950) blz. 145-157.

6. M. Coens, *Anciennes litanies des saints*, in *Recueil d'études Bollandiennes*, Brussel 1963, blz. 270-274.

7. M. Coens, *Anciennes litanies des saints*, blz. 274-279.

8. M. Coens, *Anciennes litanies des saints*, blz. 259.

9. Laten wij nochtans opmerken dat de monnik-dichter Milo († 878), biograaf van de hlg. Amandus, geen woord zegt over de hlg. Aldegondis, noch in zijn *Carmen de S. Amando* (M.G.H., *Poetae latinaevi Carolini*, III, blz. 467-609), noch in zijn *Suppletio* (M.G.H., *Script. rerum merov.*, V, blz. 450-484).

10. B.H.L. nr 3555, uitg. in *Analecta Bollandiana*, 5, (1886) blz. 235. Deze *Vita* wordt vaak „circa 1000” gedateerd (A. Poncet, *De Vita sancti Gisleni a Rainero monacho conscripta*, in *Analecta*

wij vinden haar wat later in de *Historia translationis et elevationis S. Amandi* (Gent, Universiteitsbibliotheek hs. 224) terug¹¹. Of de *Visio S. Aldegundis* nu in Gent of in St.-Amands zelf is ontstaan blijft duister. De vroege verering van de benediktijnermonniken van Elnone voor de geestelijke dochter van hun grote patroon is niettemin een onbetwistbaar feit.

De invloed van de monniken uit de St.-Pietersabdij in het huidige West-Vlaanderen is haast onbeduidend. Die van de monniken van St.-Amands daarentegen was, in het karolingische tijdperk alleszins, overwegend. Zij bezaten zowel in het Noorden als in het Zuiden van de provincie uitgestrekte goederen, hoofdzakelijk rond de latere stad Roeselare. Lodewijk de Vrome had hun in 821 „in pago qui dicitur Mempiscus in loco nuncupante Roslar, cum appendiciis suis mansi CXVII ” gegeven¹². Een *mansus* telt, in onze streken, ongeveer tien à twaalf bunders¹³. De juiste ligging van deze *mansi* wordt in een later diploma van Karel de Kale, van 847, beter omschreven : „in territorio menapiorum, quod nunc Mempiscum appellat, Rolare, Hardoia, Cokenlare, Ledda, Ricolwingaheim, Coloscampum, Wenghinis et Berneham...”¹⁴. Deze acht namen

Bollandiana, 6, 1887, blz. 209-255). Niettemin O. Holder-Egger, in M.G.H. SS. XI, blz. 575-576 en L. van der Essen, in *Revue d'Histoire ecclésiastique*, 19 (1923), blz. 350, situeren de *Vita Gisleni* „un peu avant 1052 ou aux environs de cette date”.

11. *Acta sanctorum*, Februari I, blz. 894. Over het handschrift Gent 224, zie A.E. Verhulst, *L'activité et la calligraphie du Scriptorium de Saint-Pierre au Mont-Blandin de Gand à l'époque de l'abbé Wichard* († 1058), in *Scriptorium*, 11 (1957) blz. 42-43. Verhulst schrijft deze tekst, vaak *Visio S. Aldegundis* genoemd, toe aan Wichardus, abt van de Sint-Pietersabdij, ofschoon zonder overtuigende argumenten. Zeker echter is dat het stuk, dat voor de prioriteit van de Sint-Pietersabdij op het klooster *Ganda* (Sint-Baafs) pleit („Sanctus Florbertus cum egregie viro Joanne, unus post alterum congregationis quae Blandinium appellatur, praepositi...”), een Gentse oorsprong verradert.

12. Bouquet, *Recueil des historiens de la France*, VI, blz. 530.

13. G. Des Marez, *Notes sur le manse brabançon au moyen âge*, in *Mélanges d'histoire offerts à Henri Pirenne*, I, Brussel, 1926, blz. 131-138 ; A.E. Verhulst, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VII^e-XIV^e eeuw)*, Brussel 1958, blz. 350-354.

14. A. Giry, M. Prou, F. Lot en G. Tessier, *Recueil des actes de Charles II le Chauve, roi de France*, I, Parijs 1943, blz. 247-250,

bevinden zich eveneens in een diploma van Karel de Eenvoudige van 899¹⁵. Wil men ze op kaart brengen, dan zal men onmiddellijk bemerken dat Zwevezele juist gelegen is in het blok van de Roeselaarse goederen, tussen Koolskamp en Wingene.

Behoorde de villa Suivesela ook aan de monniken van St.-Amands en mogen wij haar als een onderdeel (*appendicium*) van Koolskamp of van Wingene beschouwen? De ligging van dit goed en de keuze van de hlg. Aldegondis als titularis van het bedehuisje aldaar veroorloven ongetwijfeld deze veronderstelling. Bewezen is deze hypothese zeker niet. Wij vinden alleszins geen betere uitleg om de uitzonderlijke verering van de heilige van Maubeuge in deze Westvlaamse hoek te verklaren.

Als ooit Zwevezele aan de St.-Amandsabdij heeft toebehoord, hoe is dan deze villa naar de kanunniken van St.-Winnoksbergen overgegaan? Op deze vraag hebben wij geen ander antwoord dan de enorme verliezen die de monniken van Elnone in de loop van de Xde eeuw, maar vooral onder het bestuur van abt Genulfus (956-968) hebben geleden¹⁶. Van hun Vlaamse eigendommen mochten zij in latere tijden niets anders dan schamele resten bewaren. Het is wel bekend dat de graven van Vlaanderen, vooral vanaf de tijd dat zij hun heerschappij tot in de verre *Pabula* mochten uitstrekken, de goederen van kerken en abdijen naar goeddunken hebben gebruikt. Ook voor vrome doeleinden, immers zowel Boudewijn II als Arnout de Grote, en later Boudewijn IV en V, hebben allerlei kloosters en kapittels gesticht en begiftigd. Onder deze omstandigheden zijn b.v. Ichtegem en Koekelare naar St.-Bertijns overgegaan¹⁷. Waarom zou dan Zwevezele, door

nr 92 ; voor de identificatie van de plaatsnamen, zie E. Van Cappel, *Pagus mempiscus. Bijdrage tot de geschiedkundige aardrijkskunde van Vlaanderen*, in *Annales Soc. Emulation de Bruges*, 60 (1910), blz. 105-134.

15. H. Platelle, *Le temporel de l'abbaye de Saint-Amand des origines à 1340*, Parijs 1962, blz. 96

16. H. Platelle, *Le temporel...*, blz. 111-121.

17. L. Vanheule, *Ichtegem en de villa Koekelare*, z.pl. 1953 ; *Monasticon belge*, III, Luik 1960, blz. 199.

de monniken van Elnone tot een bloeiende villa ingericht, niet aan de Bergse *canesie* zijn gegeven ?

Wellicht zal het dan niet te gewaagd zijn de vroegste geschiedenis van Zwevezele als volgt te schetsen : de villa Zwevezele behoorde in het Karolingische tijdperk aan de St.-Amandsabdij toe. Boudewijn II, of een van zijn eerste opvolgers, schonk ze aan het kapittel van St.-Winnoksbergen. Zij werd door een der laatste kanunniken geïsurpeerd en tot grafelijk leen gebracht. Haar *altare* werd tussen 1089 en 1135 aan de kanunniken van St.-Donaas te Brugge gerestitueerd.

V — Wellicht herinnert ons een laatste toponiem in de omgeving van Zwevezele aan de heilige van Bergen en aan de ontrouwe kanunniken. Hier denken wij aan de Sint-Wekskapel te Ichtegem, waarop legeraalmoezenier A. Lowyck in 1952 onze aandacht heeft gevestigd¹⁸.

De nog bestaande, ofschoon in een herberg omgevormde kapel, was op de parochie Ichtegem gelegen, „binnen den Lande van Wijnendaele, onder den hoek Noordtover” aan het kruispunt van de Steenstraete en de Burgstraete, die van Veurne naar Torhout leidt. Zij lag midden in een hof, de *curtis S. Winnoci* of *Capelhof*, die nog een put, het Sinte Weks Pitken, omsloot ; de kapel was het eindpunt van een jaarlijkse ommegang of processie.

De *curtis S. Winnoci* duikt voor het eerst op in het *Registrum decime biennalis* van 1331. De kapel moet toen reeds een tijdje bestaan hebben, maar hoe lang ? De eigenaar ervan blijkt nergens aangeduid. Doch de patroon of „primitieve pastoor” van Ichtegem was sedert onheuglijke tijd de abt van St.-Bertijns in Artesië¹⁹. „In 1571 vermeldt de deken van Oudenburg (...) dat de edele heer van Overschelde, *prefectus castri de Grevelinghe*, één mis te weke gesticht had en de pastoor (van Ichtegem) had

18. A. Lowyck, *De kapel van Sinte Weks te Ichtegem-Wijnendaele*, in *Album Michiel English*, Brugge 1952, blz. 249-280.

19. Is het louter toeval dat het gewest waar de Sinte-Wekskapel opgetrokken werd, „Artoys” heette (zie A. Lowyck, *De kapel...*, blz. 253) ?

recht op die dienst" ²⁰. Grevelinge (Frankrijk, Pas-de-Calais) brengt ons weer naar de St.-Bertijnsabdij ²¹.

Mogen wij de stichting van de Sint-Wekskapel aan de kanunniken van St.-Winnoksbergen toeschrijven? Zeker niet. Zij hebben wel eens de villa Zwevezele bezeten, maar de villa Ichtegem niet. Trouwens, bedevaartkapellen werden in de Xe eeuw nog niet gebouwd. De stichting van de Sint-Wekskapel zal ofwel aan de monniken van St.-Bertijns ofwel aan de heren van Wijnendale haar oorsprong te danken hebben.

Indien wij veronderstellen dat de monniken van St.-Bertijns te Ichtegem een kapel zouden hebben gezet ter ere van de hlg. Winnocus, dan rijst de vraag op: waarom hebben zij, die voor de verering van zoveel heiligen moesten zorgen, hun voorkeur aan de ten onzent weinig bekende Winnocus gegeven?

Op deze vraag kunnen allerlei antwoorden verstrekt worden. Het is echter niet uitgesloten dat, wanneer de monniken van St.-Bertijns naar Ichtegem kwamen, de herinnering aan de hlg. Winnocus, te Zwevezele en in het omliggende, nog niet volledig uitgestorven was. Wellicht bestond er, in de naburige parochiekerk, nog een kwijnende devotie, die zij dan hebben opgeëist en op hun gronden weer tot leven gebracht. Maar dit zijn slechts gissingen; niets laat ons alleszins toe de oprichting van de Sintewekskapel tot in de Xde eeuw te laten opklimmen.

VI — Om te besluiten wijzen wij nog eens op het belang van het hier bestudeerde mirakel. Het verhaal van de wonderbare verlossing van de meier Adalhardus verschaft ons niet enkel onvermoede inlichtingen over de vroegste geschiedenis van het grafelijk sticht van St.-Winnoksbergen, maar tevens over de ellendige economische en sociale toestand van de Vlaamse bevolking op het platteland in het begin van de XIde eeuw. De horigen van Adalhardus

20. A. Lowyck, *De kapel...*, blz. 266.

21. A.E. Verhulst, *Un exemple de la politique économique de Philippe d'Alsace, comte de Flandre : la fondation de Gravelines (1163)* in *Cahiers de civilisation médiévale*, 10 (1967) blz. 15-28 (*Studia historica Gandensia*, 65).

moeten een beklagenswaardig lot gekend hebben, om hun land te hebben ontlucht en, wie weet, om oyer zee een beter leven te willen zoeken. De tussenkomst van de wrede Mirolfus geeft ons een aardige kijk op het gedrag van de *potentes*, de onrustige en zelfstandige edellieden in het Bonense *nomans'land* ²².

Verder levert ons het mirakel een enig en haast onopgemerkt getuigenis over de slavenhandel in het hoog-middeleeuwse Vlaanderen op. Slechts de Britse geleerde, Ph. Grierson, heeft er, voor zover wij weten, gebruik van gemaakt ²³.

Tenslotte mogen wij nog verwachten dat de aardrijkskundigen en de pedologen kennis zullen nemen van de thans beter gedateerde zinsnede over de « *spaciosa paludis que pene et (...) plus octo miliariis tenditur* », om ze in hun opzoekingen betreffende de Dunkerkiaanse trangressie III A in te schakelen.

Er blijven nog zoveel eigenaardige gegevens verborgen in onze Vlaamse hagiographische literatuur !

N.N. HUYGHEBAERT, O.S.B.

22. J. Dhondt, *De graven van Gent*, in *Handel. Maatsch. voor Gesch. en Oudb. te Gent*, nr. I, 1944, blz. 127-134.

23. Ph. Grierson, *The relations between England and Flanders before the Norman Conquest*, in *Transactions of the Royal historical Society*, 1941, blz. 105.